

ZBOR ZA NAUK VJERE

DONUM VITAE
DAR ŽIVOTA

*NAPUTAK O POŠTIVANJU
LJUDSKOG ŽIVOTA U NASTANKU
I O DOSTOJANSTVU RAĐANJA*

Odgovori na neka aktualna pitanja

2. izdanje

<i>PROSLOV</i>	<i>3</i>
<i>UVOD</i>	<i>4</i>
<i>1. BIOMEDICINSKA ISTRAŽIVANJA I NAUČAVANJE CRKVE</i>	<i>4</i>
<i>2. ZNANOST I TEHNIKA U SLUŽBI LJUDSKE OSOBE</i>	<i>6</i>
<i>3. ANTROPOLOGIJA I ZAHVATI NA PODRUČJU BIOMEDICINE</i>	<i>7</i>
<i>4. TEMELJNI KRITERIJI U MORALNOM PROSUĐIVANJU</i>	<i>9</i>
<i>5. SMJERNICE UČITELJSTVA</i>	<i>10</i>
<i>I. POŠTIVANJE LJUDSKIH ZAMETAKA</i>	<i>11</i>
<i>II. ZAHVATI U LJUDSKO RAĐANJE</i>	<i>18</i>
<i>A. HETEROLOGNA UMJETNA OPLODNJA</i>	<i>20</i>
<i>B. HOMOLOGNA UMJETNA OPLODNJA</i>	<i>22</i>
<i>III. MORAL I GRAĐANSKI ZAKON</i>	<i>29</i>
<i>MORALNE VREDNOTE I OBVEZE KOJE GRAĐANSKO MORA POŠTIVATI I</i>	
<i>ODREDITI NA OVOM PODRUČJU</i>	<i>29</i>
<i>ZAKLJUČAK</i>	<i>32</i>
<i>BILJEŠKE</i>	<i>34</i>

PROSLOV

Zboru za nauk vjere obratile su se razne biskupske konferencije ili pojedini biskupi, teolozi, liječnici i ljudi znanosti pitajući kako se slažu katolička čudoredna načela i biomedicinske tehnike koje omogućuju zahvate u početke ljudskog života i u same procese rađanja. Ovaj Naputak, kao plod opsežnih savjetovanja i, osobito, pažljiva vrednovanja izjava mnogih episkopata, ne kani izložiti cjelokupno naučavanje Crkve o dostojanstvu začeta ljudskog života i rađanja, nego ponuditi, u svjetlu dosadašnjeg nauka crkvenog učiteljstva, određene odgovore na poglavita pitanja koja su se o tome pojavila.

Učinit ćemo to ovako: u uvodu ćemo upozoriti na temeljna načela antropološkog i čudorednog značaja, koja su neophodna za primjereno vrednovanje problema i da se odgovori na tolika pitanja; u prvom dijelu dokaznu snagu crpst ćemo u poštivanju ljudskog bića počevši od prvog časa njegova postojanja; u drugom, suočit ćemo se s čudorednim pitanjima koja se postavljaju zahvaćanjem tehnike u ljudsko rađanje; treći dio pružit će neke smjernice o odnosima koji se uspostavljaju između moralnog i civilnog zakona kad je riječ o dužnom poštovanju prema ljudskom zametku i plodu, te o dopustivosti tehnikâ umjetnog rađanja.*

UVOD

1. BIOMEDICINSKA ISTRAŽIVANJA I NAUČAVANJE CRKVE

Dar života što ga je Bog Stvoritelj i Otac povjerio čovjeku, od njega zahtijeva da bude svjestan njegove neprocjenjive vrijednosti i da za nj preuzme odgovornost. To temeljno načelo mora se naći u samom središtu razmišljanja da bi se razbistrila i razriješila pitanja koja nastaju zbog umjetnih zahvata u početke života i u procese rađanja.

Zahvaljujući napretku bioloških i medicinskih znanosti čovjeku su dostupna sve moćnija terapijska pomagala, ali isto tako kadar je steći nove moći s nepredvidivim posljedicama za ljudski život u samome njegovu početku i u njegovim prvim stadijima. Raznim postupcima on danas može zahvaćati u procese rađanja ne samo da bi pomogao nego i da njima gospodari. Takve tehnike mogu čovjeku omogućiti da »svoju sudbinu uzme u vlastite ruke«, ali ujedno ga izlažu »napasti da prekorači granice razumna vladanja prirodom«.¹ Kao što mogu povesti napretku u službi čovjeka, u sebi također kriju golemu opasnost. Zato je s mnogih strana upućen hitan poziv da se u zahvatima vezanim uz rađanje očuvaju vrednote i prava ljudske osobe. Zahtjeve za razjašnjenjem i smjernicama ne upućuju samo vjernici nego i toliki drugi koji u Crkvi, »stručnjakinji za čovječnost«², raspoznavaju poslanje služenja »civilizaciji ljubavi«³ i životu.

Crkveno učiteljstvo ne nastupa ovdje u ime kakve posebne nadležnosti na području eksperimentalnih znanosti, nego, upoznajući se s rezultatima istraživanja i tehnikama, želi iznijeti snagom svoga evanđeoskoga poslanja i svoje apostolske zadaće čudoredni nauk koji je primjeren dostojanstvu osobe i njezinu cjelovitom poslanju, izlažući kriterije za moralno prosuđivanje o primjenama znanstvenih i tehničkih istraživanja, posebice s obzirom na ljudski

život i njegove početke. Ti su kriteriji: poštivanje, obrana i promicanje čovjeka, njegovo »prvo i temeljno pravo« na život⁴, dostojanstvo njegove osobe obdarene duhovnom dušom, moralnom odgovornošću⁵ i pozvane na blaženo zajedništvo s Bogom.

Ulazeći i u ovo područje Crkva se nadahnjuje ljubavlju koju je dužna čovjeku kako bi mu pomogla da upozna i cijeni svoja prava i svoje dužnosti. Ta ljubav napaja se na vrelima ljubavi Kristove: razmatrajući otajstvo utjelovljene Riječi Crkva ujedno upoznaje »misterij čovjeka«⁶; navješćujući Evanđelje spasenja otkriva Čovjeku njegovo dostojanstvo i poziva ga da u potpunosti otkrije istinu o sebi. Tako Crkva uvijek iznova nudi božanski zakon da ispuni djelo istine i oslobođenja.

Bog doista iz dobrote - da pokaže put života - daje ljudima svoje zapovijedi kao i milost da ih obdržavaju. Jednako tako iz dobrote - da im pomogne ustrajati na tom putu - Bog uvijek i svima nudi svoje oprostjenje. Krist ima suosjećanja za našu krhkost: ta on je naš Stvoritelj i naš Otkupitelj. Neka njegov Duh otvori duše daru Božjega mira i razumijevanju njegovih zapovijedi.

2. ZNANOST I TEHNIKA U SLUŽBI LJUDSKE OSOBE

Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku, sebi slična: »muško i žensko stvori ih« (Post 1,27), povjerivši im zadaću da »sebi podlože zemlju« (Post 1,28). Temeljna znanstvena istraživanja, kao i ona primijenjena, važan su izraz toga čovjekova gospodstva nad stvorenjem. Znanost i tehnika, ta dragocjena čovjekova pomagala kad su u njegovoj službi i kad promiču njegov cjelovit razvoj i opću korist, sama po sebi ne mogu otkriti smisao postojanja i ljudskog napretka. Upravljene na čovjeka u kojem imaju svoje ishodište i koji ih razvija, one iz njegove osobe i njegovih moralnih vrednota crpe naznake o svojoj svrsi i svijest o svojim granicama.

Zato bi bilo iluzorno zahtijevati moralnu neutralnost za znanstveno istraživanje ili za njegove primjene; s druge strane, kriteriji za orijentaciju ne mogu se izvući na temelju puke tehničke uspješnosti, niti prema koristi koju mogu pružiti nekima na štetu drugih ili, što je još gore, na temelju vladajućih ideologija. Prema tome, znanost i tehnika po svome unutrašnjem smislu zahtijevaju bezuvjetno poštivanje temeljnih mjerila ćudoređa: to znači da moraju biti u službi ljudske osobe, njezinih neotuđivih prava, njezina pravog i cjelovitog dobra u skladu s Božjim naumom i njegovom voljom.⁷

Brz razvoj tehnoloških otkrića čini još prečim taj zahtjev za uvažavanjem spomenutih kriterija: znanost bez savjesti može jedino dovesti do propasti Čovjeka. »Naše doba, više nego prošla stoljeća, treba takve mudrosti kako bi sve što čovjek novo otkriva postalo humanije: u pogibelji je, naime, budućnost svijeta ako ne bude mudrijih ljudi.«⁸

3. ANTROPOLOGIJA I ZAHVATI NA PODRUČJU BIOMEDICINE

Koje kriterije valja primijeniti da se osvijetle problemi nastali na području današnje biomedicine? Odgovor na to pitanje pretpostavlja odgovarajuće poimanje naravi ljudske osobe u njezinoj tjelesnosti.

Doista, ljudska osoba kao »ujedinjena cjelina«⁹ jedino se može ostvariti u smjeru svoje prave naravi: ta narav je, naime, istodobno tjelesna i duhovna. Poradi svog supstancijskog sjedinjenja s duhovnom dušom, ljudsko se tijelo ne smije promatrati isključivo kao nakupina tkiva, organa i funkcija, niti se može vrednovati na isti način kao životinjske tijelo, budući da je sastavni dio osobe koja se kroza nj očituje i izražava.

Naravni moralni zakon izražava i određuje svrhe, prava i dužnosti utemeljene na tjelesnoj i duhovnoj naravi ljudske osobe. On se, međutim, ne može shvatiti kao čisto biološko pravilo, nego se mora definirati kao smišljeni poredak preko kojega Stvoritelj poziva čovjeka da ravna i upravlja svojim životom i svojim činima i, posebno, da upotrebljava svoje tijelo i njime raspolaže.¹⁰

Iz tih načela moguće je izvesti prvi posljedak: dirnuti u ljudsko tijelo ne znači samo dirnuti u tkiva, organe i njihove funkcije, nego se na različitim razinama dira cijela osoba; zato to ima, možda samo uključno no nipošto manje stvarno, moralni smisao i moralnu odgovornost. Ivan Pavao II. odlučno je to potvrdio Svjetskome liječničkom udruženju: »U svojoj neponovljivoj posebnosti svaka ljudska osoba sastoji se ne samo od duha nego i od tijela, tako da se u tijelu i preko tijela ostvaruje sama osoba u svojoj konkretnoj stvarnosti. Prema tome, poštovati ljudsko dostojanstvo znači uvažavati taj čovjekov identitet kojim je on dušom i tijelom jedan (corpore et anima unus), kako je potvrdio Drugi vatikanski koncil (Konstitucija Radost i nada, br. 14, 1). Upravo na temelju te antropološke vizije moraju se pronaći temeljni kriteriji koji su neophodni pri prosudbi o zahvatima što nisu strogo terapijske naravi, kao

što su zahvati kojima se teži za poboljšanjem čovjekova biološkog položaja.«¹¹

U svojim primjenama biologija i medicina zajednički nastoje oko cjelokupna boljitka ljudskog života kad priteču u pomoć bolesnoj ili obnemogloj osobi uz poštovanje njezina dostojanstva kao Božjeg stvora. Ni biolog ni liječnik ne mogu razložito, snagom svoje znanstvene nadležnosti, htjeti odlučivati o početku i o sudbini ljudi. To pravilo posebno mora vrijediti na području spolnosti i rađanja, gdje muškarac i žena odjelotvoruju temeljne vrednote ljubavi i života.

Bog, koji je ljubav i život, upisao je u muškarca i ženu poziv na posebno sudjelovanje u svome otajstvu osobnog zajedništva i u svome djelu Stvoritelja i Oca.¹² Po tome brak ima osobita dobra i vrednote sjedinjenja i rađanja s kojima se uopće ne mogu uspoređivati vrednote što se javljaju u nižim oblicima života. Te vrednote i značenja osobne naravi s moralnog stajališta određuju smisao i granice umjetnih zahvata na području rađanja i s obzirom na početke ljudskog života. Ti se zahvati ne odbacuju zato što su umjetni. Samo po sebi oni svjedoče o mogućnostima medicinskog umijeća, no moraju biti ocijenjeni s moralnog gledišta prema dostojanstvu ljudske osobe, koja je pozvana na ostvarenje božanskog poziva da dariva ljubav i da dariva život.

4. TEMELJNI KRITERIJI U MORALNOM PROSUĐIVANJU

U vezi s tehnikama umjetnog rađanja ljudi, blisko stoje ove dvije temeljne vrednote: život ljudskog bića koje je pozvano u postojanje, i izvorno prenošenje tog života u braku. Zato se moralni sud o spomenutim tehnikama umjetnog rađanja mora izreći tako da se vodi računa o tim vrednotama.

Posve je sigurno da fizički život, kojim počinju zgode i nezgode čovjekova života u svijetu, ne iscrpljuje u sebi svu vrijednost osobe niti je najviše dobro čovjeka koji je pozvan na vječnost. Ipak, u nekom smislu on joj je »temeljna« vrijednost, posebno zato što se na tjelesnom životu zasnivaju i u njem razvijaju sve druge osobne vrednote.¹³ Nepovredivost prava na život nevinoga ljudskog bića »od časa začeća do smrti«¹⁴ znak je i zahtjev za onom istom nepovredivošću osobe kojoj je Stvoritelj udijelio dar života.

S obzirom na prenošenje drugih oblika života u svijetu, prenošenje ljudskog života ima svoju posebnost koja proizlazi iz posebnosti ljudske osobe. »Prenošenje ljudskog života prirodno je povjereno osobnome i svjesnom činu koji je kao takav podložan presvetim Božjim zakonima: nepromjenljivim i nepovredivim zakonima koje treba upoznati i poštivati. Baš zato ne mogu se koristiti sredstva ili primjenjivati metode koje mogu biti dopuštene u prenošenju biljnog i životinjskog života.«¹⁵

Napredak tehnike omogućio je rađanje bez spolnog odnosa pomoću susreta zametnih -stanica in vitro, koje su prethodno uzete od muškarca i žene. No, ono što je tehnički moguće ne znači da je samim tim i moralno dopustivo. Zato se neizbježno mora razmisliti o temeljnim vrednotama života i ljudskog rađanja kako bi se donio moralni sud o takvim tehničkim zahvatima nad ljudskim bićem već od prvih stadija njegova razvoja.

5. SMJERNICE UČITELJSTVA

Sa svoje strane crkveno učiteljstvo pruža ljudskom razumu i u ovom području svjetlo objave: nauk o čovjeku, kako ga učiteljstvo izlaže, sadrži u sebi mnoge elemente koji rasvijetljaju probleme s kojima se ovdje suočavamo.

Od samog začeća život svakog ljudskog bića mora se apsolutno poštivati jer je čovjek jedini stvor na zemlji kojega je Bog »htio radi njega samoga«¹⁶, a duhovnu dušu svakom čovjeku Bog »neposredno stvara«¹⁷; cijelo njegovo biće slika je Stvoritelja. Ljudski je život svet jer od samog svog početka uključuje »Božje stvaralačko djelovanje«¹⁸ i zauvijek ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojom jedinom svrhom.¹⁹ Bog je jedini Gospodar života od njegova početka do njegova svršetka: nitko i ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće.²⁰

Ljudsko rađanje traži od supružnika odgovornu suradnju s plodnom ljubavi Božjom²¹; dar ljudskog života mora se ostvariti u braku s pomoću čina koji pripadaju supruzima specifično i isključivo, u skladu sa zakonima što su upisani u njihove osobe i u njihovo sjedinjenje.²²

I. POŠTIVANJE LJUDSKIH ZAMETAKA

Pomnim razmišljanjem nad takvim naučavanjem učiteljstva i nad prethodno iskazanim razumskim razlozima dolazimo do odgovora na mnogostruke probleme koji nastaju zbog tehničkih zahvaćanja u ljudsko biće u početnim fazama njegova života i u procese njegova začeca.

1. Koje poštovanje dugujemo ljudskom zametku, imajući na umu njegovu narav i njegov identitet? Ljudsko biće mora se poštivati - kao osoba - od prvog časa njegova postojanja.

Provođenje umjetne oplodnje omogućilo je različite zahvate na ljudskim zamecima i plodovima. Žele se postići razni ciljevi: dijagnostički i terapijski, znanstveni i komercijalni. Iz svega toga rađaju se veliki problemi. Može li se govoriti o pravu na pokuse s ljudskim zamecima u ime znanstvenog istraživanja? Kakva pravila ili kakve zakonske odredbe valja o tome donijeti? Da bi se odgovorilo na tolika pitanja, mora se duboko promisliti o naravi i vlastitom identitetu - govori se o »statusu« - ljudskog zametka.

Sa svoje strane Crkva je na Drugom vatikanskom saboru suvremenom čovjeku ponovila svoj trajni i sigurni nauk po kojem »treba već od začeca najbrižnije štiti život; a pobačaj i čedomorstvo užasni su zločini.«²³ U novije pak vrijeme Povelja o pravima obitelji, koju je objelodanila Sveta Stolica, potvrđuje: »Ljudski život mora se poštivati i štiti na svaki način od časa začeca.«²⁴

Ovom Zboru poznate su žive rasprave o početku ljudskog života, o osobnosti ljudskog bića i o identitetu ljudske osobe. On podsjeća na pouke dane u Izjavi o namjernom pobačaju: »Od trena kad je jajašce oplodeno započinje nov život koji nije ni očevo ni majčino, nego život novoga ljudskog bića koje se samo za sebe razvija. Nikad neće postati ljudsko ako to već nije od tada. Toj očevidnosti svih vremena... suvremena genetika pruža dragocjene potvrde. Ona je utvrdila da je tu od prvoga časa utvrđen program onoga što će biti to biće: čovjek, baš taj čovjek-jedinka sa svim poznatim značajkama koje su jasno određene. Nakon oplodnje počela je pustolovina jednoga ljudskog

života, gdje svaka od velikih sposobnosti zahtijeva vrijeme da se ostvari i da uzmogne djelovati«. ²⁵ Taj nauk i dalje vrijedi, a uostalom potvrđen je, ako je to potrebno, suvremenim dostignućima humane biologije, koja kaže da je u zigoti*, koja nastane oplodnjom, već uspostavljen identitet nove ljudske jedinke.

Dakako, nijedan eksperimentalni podatak ne može sam po sebi biti dovoljan za prepoznavanje duhovne duše. Ipak, znanost o ljudskom zametku nudi svoje zaključke koji su dragocjen pokazatelj da se razložno prizna nazočnost osobe od samoga prvog javljanja ljudskog života: ta kako bi ljudska jedinka mogla ujedno ne biti i ljudska osoba? Učiteljstvo se nije izrijeckom pozabavilo filozofskom stranom te tvrdnje, ali nepokolebivo ustraje na moralnoj osudi svakog namjernog pobačaja. To naučavanje nije se promijenilo niti će se promijeniti. ²⁶

Prema tome, od prvog časa svog postojanja, tj. otkad se uobliči kao zigota, plod ljudskog rađanja zahtijeva bezuvjetno poštovanje koje dugujemo ljudskome biću u njegovoj tjelesnoj i duhovnoj cjelokupnosti. Ljudsko biće mora se poštivati i s njime valja postupati kao s osobom od samoga njegova začeca, pa mu se stoga od toga istog časa moraju priznati prava osobe, među kojima je prije svega nepovredivo pravo svakoga nevinog ljudskog bića na život.

Ta primjedba doktrinalne naravi temeljni je kriterij u rješavanju različitih problema nastalih razvojem biomedicinskih znanosti na ovom području: budući da se s njime mora postupati kao s osobom, zametak se mora braniti u njegovoj nepovredivosti, o njem se mora brinuti i, koliko je moguće, mora se liječiti kao i svako drugo ljudsko biće u okviru zdravstvene zaštite.

2. Da li je prenatalna dijagnostika moralno dopuštena?

Ako prenatalna dijagnostika poštuje život, nepovredivost zametka i ljudskog ploda te ako smjera njegovoj individualnoj zaštiti ili liječenju, odgovor je potvrđan.

Prenatalna dijagnostika uistinu je kadra utvrditi stanje zametka ili ploda dok je još u majčinu krilu; ona omogućuje ili dopušta da se ranije i uspješnije

predvide neki terapijski, medicinski ili kirurški zahvati.

Takva je dijagnostika dopuštena ako, uz pristanak i dobru obaviještenost roditelja, primijeni takve metode koje čuvaju život te nepovredivost zametka i njegove majke, ne dovodeći ih u nerazmjernu opasnost.²⁷ No ona je u teškom sukobu s moralnim zakonom kad, ovisno o svojim nalazima, računa s mogućnošću izazivanja pobačaja: dijagnoza kojom se potvrdi postojanje neke malformacije ili nasljednog oboljenja ne smije ujedno značiti osudu na smrt. Zato žena koja bi zatražila dijagnozu s jasnom namjerom da u slučaju nalaza kojim se potvrđuje postojanje malformacije ili neke anomalije izvede pobačaj, učinila bi teško nedopušteno djelo. Jednako bi tako radili suprotno moralu suprug, roditelji ili bilo tko drugi ako bi svjetovali ili tražili liječnički pregled trudnice s istom nakanom da eventualno učini pobačaj. Isto tako bila bi odgovorna za nedopuštenu suradnju ona stručna osoba koja bi, postavljanjem dijagnoze i prilikom priopćenja rezultata, svjesno pridonijela da se uspostavi ili učvrsti povezanost između prenatalne dijagnoze i pobačaja.

Napokon, mora se osuditi kao povreda prava na život onoga koji se tek ima roditi te kao povreda prava i osnovnih dužnosti supružnika kad državne ili zdravstvene vlasti, ili pak znanstvene organizacije, donose smjernice ili programe koji bilo kako idu u prilog povezivanju prenatalne dijagnostike i pobačaja, ili jednostavno tjeraju trudnice da se podvrgnu prenatalnoj dijagnostici sa svrhom da se uklone plodovi s malformacijom ili opterećeni nasljednim bolestima.

3. Da li su dopušteni terapijski zahvati nad ljudskim zametkom ?

Kao i u slučaju drugih medicinskih zahvata nad pacijentom, dopuštenima se moraju smatrati svi zahvati nad ljudskim zametkom pod uvjetom da poštuju život i nepovredivost zametka, da sami po sebi ne uključuju nerazmjerne opasnosti, već da su usmjereni njegovu ozdravljenju, poboljšanju njegova zdravstvenog stanja ili njegovu individualnom opstanku.

Bez obzira na to kakvo je liječenje, da li se provodi lijekovima, kirurški ili nekako drukčije, treba da roditelji na nj pristanu slobodno i da budu dobro obaviješteni, u skladu s deontološkim pravilima koja se tiču djece. Primjena

toga moralnog načela može zahtijevati još veću i naročitu osjetljivost kad je riječ o životu zametka ili ploda.

Ivan Pavao II. jasno se izrazio o opravdanosti i o kriterijima takvih zahvata: »U načelu dobrodošlicom će se dočekati neki strogo terapijski zahvat kojemu je svrha ozdravljenje od raznih bolesti, uključujući bolesti koje su posljedica kromosomskih grešaka, uz pretpostavku da se hoće istinski promaknuti osobna dobrobit pojedinca bez nanošenja štete njegovoj cjelovitosti i bez pogoršanja uvjeta života. Takav zahvat doista se uklapa u logiku kršćanske moralne predaje«. ²⁸

4. Kako moralno vrednovati istraživanja i eksperimentiranje* sa zamecima i ljudskim plodovima?

Medicinsko istraživanje mora se sustegnuti da ne dira žive zametke barem ako nema moralne sigurnosti da time neće naškoditi bilo životu bilo cjelovitosti nerođenoga ili njegove majke i pod uvjetom da su roditelji, slobodno i dobro obaviješteni, pristali na zahvat nad zametkom. Iz toga proizlazi da bi bilo nedopušteno svako istraživanje, pa i ono koje se ograničava na puko promatranje zametka, ako bi zbog upotrijebljenih metoda ili zbog popratnih učinaka došla u opasnost tjelesna cjelovitost ili život zametka.

Što se pak eksperimentiranja tiče, uz pretpostavku da općenito razlikujemo između eksperimenta koji nije izravno terapijske naravi i onoga koji nesumnjivo ima terapijsku svrhu za sam subjekt, činjenično treba također razlikovati eksperimentiranje nad još živim zamecima od eksperimentiranja s mrtvim zamecima. Ako su zameci živi, bilo da su za život sposobni ili nisu, moraju se poštivati kao i sve druge ljudske osobe; ako nije izravno terapijsko, eksperimentiranje sa zamecima je zabranjeno. ²⁹

Nijedna svrha, bila u sebi ne znam kako plemenita, primjerice predvidiva korist za znanost, za druga ljudska bića ili za društvo, ne može nipošto opravdati eksperimentiranje sa živim zamecima ili sa živim ljudskim plodovima, bili oni sposobni za život ili ne, u majčinom krilu ili izvan njega. Obaviješten pristanak, koji se općenito traži u kliničkom eksperimentiranju s

odraslima, ovdje ne mogu dati roditelji, jer oni ne mogu odlučivati ni o fizičkom integritetu ni o životu nerođenoga. S druge strane, eksperimentiranje sa zamecima i s plodovima uvijek uključuje opasnost, dapače najčešće se sa sigurnošću predviđa da će doći do povrede fizičkog integriteta ili čak do smrti.

Upotreba ljudskog zametka ili ploda kao predmeta ili sredstva u eksperimentu zločin je s obzirom na dostojanstvo tih ljudskih bića kojima ide isto poštovanje koje dugujemo tek rođenoj djeci ili bilo kojoj drugoj osobi.

Povelja o pravima obitelji, koju je objelodanila Sveta Stolica, kaže:

»Poštovanje dostojanstva ljudskog bića isključuje svaku vrstu eksperimentalnog rukovanja ljudskim zametkom ili njegovo iskorištavanje«. ³⁰ Posve je u suprotnosti s ljudskim dostojanstvom postupak kojim se, in vivo ili in vitro, radi pokusa ili iz trgovačkih razloga, ljudski zameci održavaju na životu.

U slučaju eksperimentiranja koje je nedvojbeno terapijske naravi, budući da je riječ o poduzetoj eksperimentalnoj terapiji u korist samog zametka i u krajnjem pokušaju da mu se spasi život, u nedostatku drugih valjanih načina liječenja može biti dopušteno pribjeći lijekovima ili postupcima koji još nisu sasvim provjereni. ³¹

Leševe zametaka ili ljudskih plodova, bilo da su namjerno ili pak nenamjerno pobačeni, treba poštivati jednako kao i smrtne ostatke drugih ljudskih bića.

Osobito, oni ne mogu biti predmet sakaćenja ili autopsije ako njihova smrt nije potvrđena i ako za to nema pristanka roditelja ili majke. Osim toga, uvijek ostaje neokrnjen moralni zahtjev da se u namjernom pobačaju ne sudjeluje ni na koji način i da se izbjegne sablazan. Kao i u slučaju leševa odraslih osoba, u slučaju umrlih plodova nedopušteno je svako trgovanje i ono se mora zabraniti.

5. Kako moralno vrednovati upotrebu zametka koji su dobiveni oplodnjom u epruveti radi istraživanja?

Ljudski zameci dobiveni u epruveti ljudska su bića i pravni subjekti: njihovo dostojanstvo i njihovo pravo na život moraju se poštivati već od prvog

časa njihova postojanja. Nemoralno je proizvoditi ljudske zametke s namjerom da budu iskorišteni kao raspoloživi »biološki materijal«.

Prilikom ustaljenog postupka oplodnje u epruveti svi se zameci ne prenesu u tijelo žene; neke unište. Jednako kao što osuđuje namjerni pobačaj, Crkva zabranjuje napadati i na život tih ljudskih bića. Dužnost nam je upozoriti na posebnu ozbiljnost pojave kad se namjerno uništavaju ljudski zameci koji su proizvedeni u epruveti, bilo umjetnom oplodnjom bilo »blizanačkim cijepanjem«, isključivo u svrhu istraživanja. Takvim ponašanjem istraživač se postavlja na mjesto Boga i, bez obzira da li je toga svjestan, pretvara se u gospodara nad tuđom sudbinom samovoljno odlučujući kome dati život a koga poslati u smrt te zatire bespomoćna ljudska bića.

Iz istih razloga moralno su nedopustivi postupci promatranja i eksperimentiranja kojima se uzrokuju oštećenja ili izazivaju velike i nerazmjerne opasnosti za zametke koji su dobiveni u epruveti (in vitro). Svako ljudsko biće valja poštivati zbog njega samoga i ne može se svesti na puku vrijednost običnog sredstva za dobro drugih. Zato je u neskladu s moralom ako se hotimično izlažu smrti ljudski zameci dobiveni in vitro. Ti zameci, već samom činjenicom da su proizvedeni in vitro, ako se ne prenesu u majčino tijelo proglašeni su »prekobrojnima«, izloženi besmislenoj sudbini, bez mogućnosti da im se pruži siguran i moralno dopustiv način opstanka.

6. Kakav sud izreći o drugim postupcima manipuliranja ljudskim zamecima u sklopu »tehnika ljudske reprodukcije«?

Tehnike oplodnje in vitro kadre su otvoriti mogućnost za druge oblike biološkog ili genetskog manipuliranja ljudskim zamecima, kao što su pokušaji ili planovi da se postigne oplodnja između ljudskih i životinjskih spolnih stanica, ili da ljudski zameci dorastaju u životinjskim utrobama; pa hipoteza ili projekt izvedbe umjetne maternice za ljudske zametke. Takvo ponašanje u suprotnosti je s dostojanstvom ljudskog bića koje pripada zametku, a u isto vrijeme povreda je prava svake osobe da se začne i rodi u braku i iz braka.³² Isto tako moraju se smatrati suprotnim moralu svi pokušaji ili nagađanja koja hoće dobiti ljudsko biće bez sveze sa spolnošću putem »blizanačkog

cijepanja«, kloniranjem, partenogenezom, budući da su u suprotnosti i s dostojanstvom ljudskog rađanja i s dostojanstvom bračnog sjedinjenja.

I samo zaleđivanje zametaka, pa i onda kad se učini da se zametak očuva na životu (kriokonzerviranje), povreda je poštovanja što ga dugujemo ljudskim bićima jer ih izlaže velikoj smrtnoj opasnosti ili oštećenju tjelesne cjelovitosti, lišava ih barem privremeno majčinske zaštite i nošenja te ih izlaže daljnjim povredama i manipulacijama.

Neki pokušaji zahvaćanja u kromosomsku ili genetičku baštinu nisu terapijske naravi nego idu za tim da se proizvedu ljudska bića selekcionirana prema spolu ili prema nekim drugim unaprijed određenim svojstvima. Takve manipulacije suprotne su osobnom dostojanstvu ljudskog bića, njegovoj nepovredivosti i njegovu identitetu. *Zato se ne mogu nikako opravdati eventualnim dobrim posljedicama za čovječanstvo budućnosti.*³³ *Svaku osobu valja poštivati zbog nje same: u tome je dostojanstvo i pravo svakoga ljudskog bića od njegova početka.*

II. ZAHVATI U LJUDSKO RAĐANJE

Pod »umjetnim rađanjem« ili »umjetnom oplodnjom« ovdje se misli na razne tehničke postupke kojima se nastoji postići začće čovjeka na način različit od spolnog sjedinjenja muškarca i žene. Ovaj Naputak raspravlja o oplodnji jajašca u epruveti (oplodnja in vitro) i o umjetnom osjemenjivanju prenošenjem prethodno uzetog sjemena u rodne putove žene.

Kao prvi preduvjet za moralno vrednovanje takvih tehnika mora se gledati na okolnosti i posljedice koje one imaju s obzirom na dužno poštovanje prema ljudskom zametku. Da bi se postupak oplodnje in vitro ustalio, bile su potrebne bezbrojne oplodnje i uništenja ljudskih zametaka. Još i danas kod žena se obično pretpostavlja hiperovulacija: uzima se više jajašaca, oplodi ih se, a onda nekoliko dana uzgaja in vitro. Obično se sva ne prenesu u rodne putove žene; neki zameci, obično nazvani »prekobrojnima«, unište se ili zalede. Katkad se neki od implantiranih zametaka žrtvuje iz raznih eugeničkih, ekonomskih ili psiholoških razloga. Takvo hotimično uništavanje ljudskih bića ili njihovo korištenje za različite svrhe, na štetu njihova integriteta i njihova života, u suprotnosti je s već spomenutim naukom o namjernom pobačaju.

Odviše često idu skupa oplodnja in vitro i hotimično uklanjanje ljudskih zametaka. Pritom je vrlo rječito da se takvim postupcima, sa svrhama očito nespojivima, život i smrt podvrgavaju odluci čovjeka koji tako prema svojoj volji dariva život ili smrt. Tu dinamiku nasilnosti i gospodstva možda i ne opažaju oni koji joj se pokoravaju hoteći je iskoristiti. Da bi se izrekao moralni sud o FIVETU-u (oplodnja in vitro i prenošenje zametka), moraju se razmotriti spomenuti činjenični podaci i hladna logika koja ih povezuje: olako shvaćanje pobačaja, koje je tu metodu učinilo mogućom, vodi dalje, htjeli to ili ne, čovjekovu gospodarenju nad životom i nad smrću svojih srodnika, što može dovesti do radikalnog eugenizma.*

Takve zloupotrebe ipak nas ne oslobađaju od produbljenja daljnjeg etičkog razmišljanja o tehnikama umjetnog rađanja kakve su u sebi, ne

misleći, koliko je moguće, na uništavanje zametaka proizvedenih in vitro.

*Zato ćemo u ovom Naputku najprije razmotriti probleme koji se nameću primjenom heterologne umjetne oplodnje (II, 1-3)** , a zatim postupno ona pitanja koja su povezana s homolognom umjetnom oplodnjom (II, 4-6)* .*

Prije negoli stvorimo etički sud o svakoj od njih, promotrit ćemo načela i vrednote po kojima se moralno ocjenjuje svaki od tih postupaka.

A. HETEROLOGNA UMJETNA OPLODNJA

1. Zašto se ljudi moraju rađati u braku?

Svako ljudsko biće uvijek se prima kao Božji dar i blagoslov. Ipak, s moralnog stajališta, rađanje koje je uistinu odgovorno naspram onomu koji se ima roditi mora biti plod braka.

Ljudsko rađanje ima naime posebne značajke snagom dostojanstva roditelja i djece: rođenje nove osobe, kojim muškarac i žena surađuju sa Stvoriteljevom moći, mora biti plod i znak uzajamnoga osobnog darivanja supružnika, njihove ljubavi i njihove vjernosti.³⁴ Vjernost supružnika u bračnom jedinstvu podrazumijeva obostrano poštovanje njihova prava da postanu otac i majka samo jedno pomoću drugoga.

Dijete ima pravo biti začeto, nošeno u utrobi, dano na svijet i odgojeno u braku: upravo sigurnim i priznatim odnosom prema svojim roditeljima ono je kadro otkriti svoj identitet i doseći vlastitu ljudsku zrelost.

U djetetu roditelji nalaze potvrdu i nadopunu svoga uzajamnog darivanja: ono je živa slika njihove ljubavi, trajni znak njihova bračnog sjedinjenja, živo i nerazdvojivo stapanje njihova očinstva i materinstva.³⁵

Snagom poziva i društvene odgovornosti osobe, dobrobit djece i roditelja pridonosi dobrobiti civilnoga društva; radi životnosti i uravnoteženosti društva potrebno je da djeca dolaze na svijet u krilu obitelji, a ona da bude čvrsto zasnovana na braku.

Crkvena predaja i antropološko promišljanje nalaze u braku i njegovu nerazrješivu jedinstvu jedino uistinu dostojno mjesto odgovornog rađanja.

2. Da li je heterologna umjetna oplodnja u skladu s dostojanstvom bračnih drugova i s bračnom istinitošću?

U slučaju FIVET-a i kod heterolognoga umjetnog osjemenjivanja začće čovjeka postiže se spajanjem spolnih stanica pri čemu bar jedan od davalaca nije netko od bračnih drugova koji su sklopili brak. Heterologna umjetna oplodnja u suprotnosti je s jedinstvom braka, dostojanstvom bračnih drugova, osobitim pozivom roditelja i s pravom djeteta da se začne i rodi na svijet u

braku i iz braka.³⁶

Poštivanje bračnog jedinstva i bračne vjernosti zahtijeva da se dijete začne u braku; veza što na objektivnan i neotuđiv način spaja bračne drugove daje im isključivo pravo postati otac i majka samo jedno pomoću drugoga.³⁷ Posezanje za spolnim stanicama treće osobe kako bi se dobilo sjeme ili jajašce, povreda je uzajamne obveze bračnih drugova i teški nedostatak s obzirom na bitnu oznaku braka, a to je njegovo jedinstvo.

Heterologna umjetna oplodnja povreda je prava djeteta, lišava ga djetinjeg odnosa s njegovim roditeljskim izvorima i može biti zaprekom u dozrijevanju njegova osobnog identiteta. Osim toga, ona je povreda zajedničkog poziva bračnih drugova pozvanih na očinstvo i materinstvo: objektivno ona lišava bračnu plodnost njezina jedinstva i njezine cjelovitosti; izaziva i očituje lom između genetskog srodstva, srodnosti po nošenju i odgojne odgovornosti. Takvo narušavanje osobnih odnosa unutar obitelji ima odraza i u društvu: sve što ugrožava jedinstvo i postojanost obitelji izvor je nesporazuma, nereda i nepravdi u cijelome društvenom životu.

Ti nas razlozi navode na donošenje negativnoga moralnog suda o heterolognoj umjetnoj oplodnji: moralno je dakle nedopušteno oploditi ženu sjemenom darovatelja koji joj nije suprug, i oploditi muževljevim sjemenom jajašce koje ne potječe od njegove žene. K tome, moralno se ne može opravdati oplodivanje neke neudane žene ili udovice, bez obzira na to tko je davalac sjemena.

Posve su razumljivi razlozi želje za djetetom i ljubavi bračnih drugova koji žele doskočiti inače neuklonjivoj neplodnosti. Ipak, nakane koje su subjektivno dobre ne čine ni da umjetna heterologna oplodnja bude u skladu s objektivnim i neotuđivim svojstvima braka ni da se očuvaju prava djeteta i bračnih drugova.

3. Da li je moralno dopušteno »zamjensko«* materinstvo?

Nije, zbog istih razloga zbog kojih se odbacuje heterologna umjetna oplodnja: suprotno je, naime, jedinstvu braka i dostojanstvu rađanja ljudske osobe.

Zamjensko materinstvo objektivna je pogreška s obzirom na obveze majčinske ljubavi, bračne vjernosti i odgovornog materinstva; vrijeđa dostojanstvo i pravo djeteta da ga začnu, nose u utrobi, dadu na svijet i odgoje njegovi roditelji; njime se, na štetu obitelji, stvara podjela među fizičkim, psihičkim i ćudorednim elementima koji tvore obitelj.

B. HOMOLOGNA UMJETNA OPLODNJA

Nakon izjave o neprihvatljivosti heterologne umjetne oplodnje, pitamo se kako moralno vrednovati izvođenje homologne umjetne oplodnje: FIVET je umjetno osjemenjivanje među bračnim drugovima. Najprije moramo pojasniti jedno načelno pitanje.

4. Kakva povezanost, s moralnog stajališta, mora postojati između rađanja i bračnog čina ?

a) *Crkveno naučavanje o braku i o ljudskom rađanju kaže da postoji »neraskidiva povezanost, koju je Bog htio a čovjek je ne može svojevolumno dokinuti, između dvostrukog smisla bračnog čina: smisla sjedinjenja i smisla rađanja. Doista, svojim bitnim ustrojstvom bračni čin, sjedinjujući najdubljom vezom bračne drugove, daje im mogućnost da rode nove živote prema zakonima koji su upisani u samu bit muškarca i žene.«³⁸ To načelo koje se zasniva na naravi braka i na tijesnoj povezanosti njegovih dobara ima dobro znane posljedice na razini odgovornog očinstva i materinstva. »Sačuvavši svoje obje bitne strane, sjedinjenje i rađanje, bračni čin cjelovito čuva smisao uzajamne i istinske ljubavi i svoju upravljenost na roditeljstvo, taj uzvišeni poziv čovjeka.«³⁹*

Taj isti nauk o povezanosti između značenja bračnog čina i dobara braka baca svjetlo i na pitanje moralnosti homologne umjetne oplodnje, jer »nikada nije dopušteno tako razdvajati te različite vidove da se stvarno isključi bilo svrha rađanja bilo bračni odnos«.⁴⁰

Kontracepcija hotimice lišava bračni čin njegove otvorenosti rađanju i tako samovoljno razdvaja svrhe braka. Objektivno na sličan način, postizujući rađanje koje nije plod posebnoga čina bračnog sjedinjenja, homologna umjetna oplodnja također razdvaja dobra i značenja braka.

Prema tome oplodnja se želi dopušteno kad je izvršenje »bračnog čina po sebi prikladno za rađanje potomstva, čemu je brak usmjeren po svojoj naravi i kojim bračni drugovi postaju jedno tijelo«. ⁴¹ No rađanje je lišeno sebi svojstvenog savršenstva kad se ne želi kao plod bračnog čina, tog specifičnog izraza jedinstva bračnih drugova.

b) Moralna vrijednost unutarne povezanosti što postoji među dobrima braka i među značenjima bračnog čina temelji se na jedinstvu ljudskog bića, jedinstvu tijela i duhovne duše. ⁴² Svoju osobnu ljubav bračni drugovi uzajamno izražavaju »govorom tijela«, koji ujedno u sebi jasno uključuje bračna i roditeljska značenja. ⁴³ Bračni čin, kojim bračni drugovi međusobno očituju samodarivanje, istodobno je izraz otvaranja daru života: čin nedjeljivo tjelesan i duhovan. Baš u svom tijelu i preko svog tijela bračni drugovi dovršuju brak i mogu postati otac i majka. Radi poštivanja govora tijela i njegove naravne punine, bračno sjedinjenje mora se događati u poštivanju otvorenosti rađanju, a rođenje osobe mora biti plod i svrha bračne ljubavi. Tako se do ljudskog bića dolazi rađanjem koje je »povezano ne samo s biološkim nego i s duhovnim sjedinjenjem roditelja koje ujedinjuje bračna veza«. ⁴⁴ Oplodnja koja se postigne izvan tijela bračnih drugova samim tim lišena je značenja i vrednota što se izriču govorom tijela i u sjedinjenju ljudskih osoba.

c) Samo ako se poštuje ta povezanost što postoji među značenjima bračnog čina i ako se poštuje jedinstvo ljudskoga bića, rađanje je u skladu s dostojanstvom osobe. U svojoj jedincatoj i neponovljivoj izvornosti dijete, s obzirom na osobna prava, mora biti poštovano i priznato kao jednako onima koji su mu dali život. Ljudska se osoba mora prigrliti u činu sjedinjenja i ljubavi njegovih roditelja; zato rođenje djeteta mora biti plod uzajamnog darivanja, ⁴⁵ ostvarenog u bračnom činu u kojem bračni drugovi surađuju kao službenici a

ne kao gospodari u djelu Stvoriteljeve ljubavi.⁴⁶

Ljudska osoba ima zapravo svoje ishodište u darivanju. Začeto čedo mora biti plod ljubavi roditelja. Ne može se ono ni htjeti ni začeti kao proizvod tehničkog, medicinskog ili biološkog zahvata: to bi značilo svesti ga na predmet znanstvene tehnologije. Nitko ne može dolazak djeteta na svijet podvrći uvjetovanostima tehničke uspješnosti, vrednujući ih mjerilima kontrole i gospodarenja.

Moralna važnost povezanosti što postoji među značenjima bračnog čina i među dobrima braka, jedinstvo ljudskoga bića i dostojanstvo njegova postanka zahtijevaju da rađanje ljudske osobe mora proizići kao plod specifičnoga bračnog čina ljubavi među supruzima. *Stoga se povezanost što postoji između rađanja i bračnog čina očituje kao veoma važna na antropološkom i moralnom planu i jasno kaže zašto crkveno učiteljstvo ima takvo stajalište prema homolognoj umjetnoj oplodnji.*

5. Da li je moralno dopuštena homologna oplodnja u epruveti?

Odgovor na to pitanje izravno ovisi o netom spomenutim načelima. Zacijelo, nemoguće je omalovažavati opravdane želje neplodnih bračnih drugova; nekima od njih FIVET se čini kao jedino sredstvo da dobiju dijete koje iskreno žele. Postavlja se pitanje: Nije li u takvim okolnostima cjelokupnost bračnog života dovoljna da osigura ono dostojanstvo koje je primjereno ljudskome rađanju? Poznato je da FIVET doista ne može nadomjestiti bračne odnose⁴⁷ i da se toj metodi ne može dati prednost pred specifičnim činima bračnog sjedinjenja, vodi li se računa o opasnostima za dijete i o nezgodama postupka. Neki ipak pitaju ne bi li homologna oplodnja in vitro, u nemoći da se nekako drukčije nađe lijeka neplodnosti, koja je uzrok patnjama, mogla biti pomoć, ako i nije sasvim terapija, pa bi se moralno mogla dopustiti.

S moralnog stajališta za odgovorno ljudsko rađanje neophodno se zahtijeva želja za djetetom, ili barem spremnost prenijeti život. No ta dobra nakana nije dovoljna da se dade pozitivna moralna ocjena o oplođivanju u epruveti među bračnim drugovima. Postupak FIVET mora se prosuđivati u

samom sebi i ne može dobiti svoju konačnu moralnu ocjenu ni od cjeline bračnog života kojem se priračunava ni od bračnih čina koji su mu mogli prethoditi ili mogu naknadno doći.⁴⁸

Već je napomenuto da FIVET, u okolnostima u kojima se obično provodi, sa sobom nosi uništavanje ljudskih bića, čineći ono što je u suprotnosti s već izloženim naukom o nedopustivosti pobačaja.⁴⁹ No i u slučaju kad bi se provele sve mjere opreza da ne dođe do smrti ljudskih zametaka, homologni FIVET razdvajao bi radnje koje su određene za ljudsku oplodnju u bračnom činu. Razmotrimo prema tome vlastitu narav metode FIVET bez obzira na njezinu povezanost s namjernim pobačajima.

Homologni FIVET obavlja se izvan tijela bračnih drugova uz pomoć radnji trećih osoba, o čijoj upućenosti i tehničkoj djelatnosti ovisi da li će zahvat uspjeti; život i identitet zametka povjeravaju se moći liječnika i biologa i uspostavlja se gospodstvo tehnike nad ishodištem i sudbinom ljudske osobe. Takvo gospodstvo u sebi je u suprotnosti s dostojanstvom i jednakošću, koji su nužno zajednički roditeljima i djeci.

Začeće in vitro rezultat je tehničkog pothvata kojim se dolazi do oplodnje; ono se doista ne postigne niti stvarno želi kao izraz i plod specifičnoga čina bračnog sjedinjenja. Zato je u homolognom FIVET-u, bar ako se gleda u sklopu bračnih odnosa kakvi su u životu, rođenje ljudske osobe objektivno lišeno svojega osobitog savršenstva: daje, naime, svrha i plod bračnog čina u kojem bračni drugovi mogu biti »suradnici Božji u darivanju života novoj osobi«.⁵⁰

U svjetlu tih razloga može se razumjeti zašto se u crkvenom naučavanju čin bračne ljubavi smatra jedinim mjestom dostojnim ljudskog rađanja. Iz istih razloga ostaje moralno nedopušten i tzv. »jednostavni slučaj«, tj. postupak FIVET u kojem nema ustupaka abortivnom uništavanju zametaka ni masturbacije, jer lišava ljudsko rađanje njemu svojstvenoga i prirođenoga dostojanstva.

Svakako, homologni FIVET nije opterećen svom onom etičkom negativnošću koju susrećemo u izvanbračnom rađanju; obitelj i brak ovdje su

također ono ozračje u kojem se djeca rađaju i odgajaju. Ipak, sukladno tradicionalnom naučavanju o blagodatima braka i o dostojanstvu osobe, Crkva se i nadalje, s moralnog stajališta, protivi homolognoj oplodnji in vitro; ona je u sebi nedopuštena i u neskladu je s dostojanstvom rađanja i bračnog sjedinjenja, pa i tada kad se sve poduzme da ne dođe do smrti ljudskog zametka.

Premda se ne može odobriti način na koji se ljudsko začće postiže u FIVET-u, svako dijete koje dođe na svijet općenito se mora priglititi kao živi dar božanske dobrote i odgajati s ljubavlju.

6. Kako s moralnoga stajališta ocijeniti homologno umjetno osjemenjivanje?

Unutar braka ne može se dopustiti homologno umjetno osjemenjivanje, izuzev u slučaju kad tehničko posredovanje nije nadomjestak bračnome činu nego se javlja kao olakšica i pomoć da bi on postigao svoju prirodnu svrhu.

Već je jasno izloženo naučavanje crkvenoga učiteljstva o toj stvari⁵¹: ono nije tek izraz naročitih povijesnih okolnosti, nego se temelji na nauku Crkve o vezi između bračnog čina i rađanja, te na shvaćanju osobne naravi bračnoga čina i ljudskog rađanja. »U svome prirodnom ustrojstvu, bračni čin je osobni čin, istodobna i izravna suradnja bračnih drugova koja je samom naravi djelatnika i vlastitošću čina izraz uzajamnog dara koji, po riječi Pisma, sjedinjuje 'u jednome tijelu'.«⁵² Prema tome, moralom vođena savjest »nužno ne zabranjuje upotrebu umjetnih sredstava kojima se jedino želi bilo olakšati prirodan čin bilo postići ispunjenje same svrhe normalno obavljenog prirodnog čina.«⁵³ Ako tehničko sredstvo olakšava bračni čin ili mu pomaže da dosegne svoje prirodne ciljeve, moralno se može dopustiti. Kad god, naprotiv, takav zahvat stupa namjesto bračnog čina, moralno je nedopustiv.

Umjetno osjemenjivanje kao zamjena za bračni čin zabranjeno je stoga što svojevolumino rastavlja dva značenja bračnog čina. Dodatni znak takva razdvajanja je masturbacija, kojom se obično pribavi sjeme; i onda kad se izvodi u svrhu rađanja, čin je lišen svoga sjedinjujućeg značenja: »nedostaje mu ... spolni odnos kao zahtjev moralnog reda, odnos koji 'u okviru prave

ljubavi ostvaruje potpun smisao uzajamnog darivanja i ljudskog rađanja'«. ⁵⁴

7. Kakav moralni kriterij dati s obzirom na zahvaćanje liječnika u ljudsko rađanje ?

Liječnički zahvati ne smiju se procjenjivati isključivo sa svoje tehničke strane, nego također i nadasve s obzirom na njihovu svrhu, a to je dobrobit osoba te njihovo tjelesno i duševno zdravlje. Moralni kriteriji o liječničkom zahvaćanju u rađanje izvode se iz dostojanstva ljudskih osoba, njihove spolnosti i njihova podrijetla.

Medicina koja hoće biti usmjerena cjelovitome dobru osobe, mora poštivati specifično ljudske vrednote spolnosti.⁵⁵ Liječnik je u službi osoba i ljudskog rađanja: nema moć njima raspolagati ili o njima odlučivati. *Liječnik svojim zahvatom poštuje dostojanstvo osoba kad svojim zahvatom bračnom činu nastoji pomoći bilo da olakša njegovo izvršenje bilo da omogući postizanje njegove svrhe kad je jednom normalno izvršen.*⁵⁶

Nasuprot tome, katkad se događa da liječnički zahvat tehnički zamijeni bračni čin kako bi se postiglo rođenje koje nije ni ishod ni plod bračnog čina: u tom slučaju liječnički zahvat nije, kao što bi trebalo da bude, u službi bračnog sjedinjenja, nego sebi prisvaja roditeljsku ulogu i tako protuslovi dostojanstvu i neotuđivim pravima bračnih drugova i djeteta koje se ima roditi.

Humanizacija medicine, koju danas vrlo odlučno svi žele, zahtijeva poštivanje cjelovitog dostojanstva ljudske osobe poglavito u činu i u času kad bračni drugovi prenose život novoj osobi. U tom pogledu opravdano je uputiti hitan poziv također katoličkim liječnicima i istraživačima da dadu primjereno svjedočanstvo dužnog poštovanja prema ljudskom zametku i ljudskom rađanju. Poziva se na poseban način liječničko i drugo osoblje katoličkih bolnica i klinika da se pridržavaju preuzetih moralnih obveza, često predviđenih i statutarnim propisima. Odgovorni u tim katoličkim bolnicama i klinikama, koji su nerijetko redovnici, neka nastoje da se brižno obdržavaju moralne norme o kojima govori ovaj Naputak.

8. Patnje kojima je uzrok bračna neplodnost

Svi trebaju razumjeti i primjereno vrednovati patnju onih bračnih drugova

koji ne mogu imati djece ili se boje dati na svijet hendikepirano dijete.

Naravno je da bračni drugovi žele imati dijete: to je izraz poziva na očinstvo i materinstvo, koji je upisan u bračnu ljubav. Ta želja može biti još snažnija ako je bračni par pogođen neplodnošću za koju se čini da je neizlječiva. Ipak, brak ne daje bračnim drugovima pravo imati dijete, nego samo pravo obavljati one prirodne čine koji su po sebi usmjereni rađanju.⁵⁷

Pravo na dijete, u strogom smislu, bilo bi suprotno dostojanstvu i naravi braka. Dijete nije nešto što se duguje i ne može se promatrati kao predmet vlasništva: radije je dar, »najdragocjeniji«⁵⁸ i najnezasluženi dar braka i živo svjedočanstvo uzajamnog darivanja njegovih roditelja. Stoga dijete ima pravo, kao stoje spomenuto, biti plod specifičnog čina bračne ljubavi svojih roditelja, a ima također pravo biti poštivano kao osoba od časa svoga začeca.

Ipak, bez obzira na uzrok i na prognozu, neplodnost je svakako teška kušnja. Zajednica vjernika pozvana je da pruži svjetlo i podršku u patnji onima koji ne mogu ostvariti svoju zakonitu želju za materinstvom i očinstvom. Supruzi koji se nađu u tom tužnom položaju pozvani su u njem otkriti priliku za naročito sudjelovanje u križu Gospodnjem, tom vrelu duhovne plodnosti. Neplodni parovi ne smiju zaboraviti da »i onda kad rađanje nije moguće, bračni život ne gubi svoju vrijednost. Tjelesna neplodnost supruzima zaista može biti prilika da izvrše druge službe važne za život ljudskih osoba, kao što je usvajanje, razni oblici odgojnog djelovanja, pomaganje drugih obitelji, siromašne ili oštećene djece.«⁵⁹

U borbi protiv neplodnosti upregnuli su svoje sile mnogi istraživači. Čuvajući u potpunosti dostojanstvo ljudskog rađanja, neki su došli do rezultata o kojima se nekoć nije moglo ni sanjati. Zato neka znanstvenici nastave svoja istraživanja kako bi doskočili uzrocima neplodnosti i našli im lijeka, da neplodni brakovi mogu imati djece uz poštivanje svoga osobnog dostojanstva i dostojanstva budućeg djeteta.

III. MORAL I GRAĐANSKI ZAKON

MORALNE VREDNOTE I OBVEZE KOJE GRAĐANSKO MORA POŠTIVATI I ODREDITI NA OVOM PODRUČJU

Nepovredivo pravo svake ljudske nedužne jedinke na život, prava obitelji i ustanove braka temeljne su moralne vrednote, jer se tiču prirodnog položaja i cjelovitog poziva ljudske osobe; u isto vrijeme, to su građevne sastavnice civilnog društva i njegova uređenja.

Zato nove tehnološke mogućnosti koje su se pojavile na području biomedicine zahtijevaju uključivanje političkih i zakonodavnih vlasti, jer bi nekontrolirano utjecanje tim vještinama moglo dovesti do nepredvidivih i pogibelnih posljedica za civilno društvo. Pozivanje na savjest svakoga pojedinoga i na samokontrolu istraživača po sebi još nije jamstvo da će se poštovati osobna prava i javni poredak. Ako zakonodavac koji je odgovoran za opće dobro ne bude budan, moglo bi se dogoditi da ga njegovih isključivih nadležnosti liše istraživači, koji bi mogli poželjeti da vladaju čovječanstvom u ime bioloških otkrića i postupaka »poboljšavanja« koji bi iz njih proizlazili. Ozakonili bi se »eugenizam« i diskriminacija ljudskih bića: bilo bi to nasilje i teška povreda jednakosti, dostojanstva i temeljnih prava ljudske osobe.

Zahvati političke vlasti moraju se nadahnjivati načelima razuma kojima se ureduju odnosi između građanskog i moralnog zakona. Zadaća je građanskog zakona osigurati zajedničko dobro osoba priznavanjem i obranom temeljnih prava, promicanjem mira i javnog ćudoređa.⁶⁰ Ni na jednome području života građanski zakon ne može biti zamjena za savjest niti može propisati norme o onome što izmiče njegovoj nadležnosti; radi javnog reda mora katkad podnositi ono što ne može zabraniti bez goleme štete. No civilno društvo i političke vlasti moraju priznavati i poštivati neotuđiva prava osobe. Ta prava čovjeka ne ovise ni o pojedincima ni o roditeljima, a ne predstavljaju ni

ustupak društva ili države: ona pripadaju ljudskoj naravi i nerazdvojiva su od osobe snagom stvoriteljskog čina iz kojeg je ona proizišla.

Među tim temeljnim pravima treba ovdje spomenuti:

a) pravo na život i tjelesnu cjelovitost svakoga ljudskog bića od časa njegova začeca do smrti;

b) prava obitelji i braka kao ustanove i, u tom sklopu, prava djeteta da ga začnu, dadu na svijet i odgoje njegovi roditelji. Svaka od tih dviju stvari zahtijeva bar donekle dalju razradu.

U raznim državama zakonski se provodi izravno zatiranje nevinih: u času kad pozitivni zakon liši neku kategoriju ljudskih bića zaštite koju joj građanski zakon mora osigurati, država zapravo niječe jednakost svih pred zakonom. Kad država ne stavi svoju moć u službu prava svakog građanina, osobito onoga najslabijega, ugroženi su sami temelji pravne države. Dosljedno tome, politička vlast ne može dopustiti da se ljudska bića pozivaju u postojanje takvim postupcima kojima su izložena najvećim opasnostima, kao što smo spomenuli. Ako pozitivni zakoni ili politička vlast eventualno odobre tehnike umjetnog prenošenja života i s tim skopčanog eksperimentiranja, proširit će se otvor izazvan legalizacijom pobačaja.

Kao posljedica poštovanja i zaštite osiguranih nerođenom djetetu, počevši od časa njegova začeca, zakon će morati predvidjeti kaznene odredbe za svaku promišljenju povredu njegovih prava. Zakon neće trpjeti, dapače morat će izrijeком zabraniti, da se s ljudskim bićima - pa bila tek u zametnom stadiju - postupa kao s predmetom eksperimentiranja, sakaćenja ili uništavanja, pod izlikom da bi bila suvišna ili nesposobna normalno se razviti.

Politička vlast dužna je obiteljskoj ustanovi, na kojoj društvo počiva, zajamčiti pravnu zaštitu na koju ima pravo. Samim tim što je na službu osobama, politička vlast mora biti i u službi obitelji.

Građanski zakon neka se ne postavlja iza tehnika umjetnog rađanja koje u korist trećih osoba (liječnika, biologa, ekonomske ili upravne moći) oduzimaju ono što je nerazdvojivo povezano s odnosom među supruzima i neka ne ozakonjuje darivanje spolnih stanica među osobama koje nisu

združene u braku.

Osim toga, u smislu potpore što je duguje obitelji, zakonodavstvo će morati zabraniti banke zametaka, osjemenjivanje post mortem i »zamjensko materinstvo«.

Po svojoj dužnosti javna vlast mora tako djelovati da građanski zakon, u onome što se odnosi na prava čovjeka, ljudskog života i obiteljske ustanove, bude napravljen prema temeljnim normama moralnog zakona. U skladu sa svojim utjecajem na javno mišljenje političari će se morati založiti da se u tim bitnim stvarima u društvu postigne najveće moguće slaganje, da ga jačaju gdje dođe u opasnost da oslabi ili se smanji.

U mnogim zemljama legalizacija pobačaja i pravna snošljivost prema nevjenčanim parovima otežali su poštivanje temeljnih prava na koja je upozorio ovaj Naputak. Željeli bismo da države ne preuzimaju odgovornost još više otežavajući ta stanja nepravde koja su pogibeljna za društvo. Naprotiv, može se samo poželjeti da narodi i države postanu svjesni svih kulturnih, ideoloških i političkih implikacija povezanih s tehnikama umjetnog rađanja, da uzmognu naći mudrost i neophodnu hrabrost za donošenje zakona koji će biti što pravedniji i puni poštivanja prema ljudskom životu i ustanovi obitelji.

Građansko zakonodavstvo brojnih država pruža danas lošu sliku o sebi po nekim postupcima koje odobrava; ono se pokazuje nesposobnim osigurati ćudoređe koje je u skladu s prirodnim zahtjevima ljudske osobe i »nepisanim zakonima« koje je Stvoritelj utisnuo u srce čovjeka. Svi ljudi dobre volje moraju se založiti, osobito u okviru svoga životnog zanimanja i ostvarivanja svojih građanskih prava, da se promijene moralno neprihvatljivi građanski zakoni i da se poprave nedopušteni postupci. Osim toga mora se, u suočenju s takvim zakonima, ojačati i priznati »prigovor savjesti«. Štoviše, savjestima mnogih, posebno među stručnjacima biomedicinskih znanosti, svom oštrinom nameće se zahtjev da se pasivno odupru ozakonjivanju postupaka protivnih životu i dostojanstvu čovjeka.

ZAKLJUČAK

Širenje tehnologije zadiranja u procese ljudskog rađanja izaziva vrlo teška moralna pitanja s obzirom na poštivanje što ga dugujemo ljudskom biću od samog začeca te dostojanstvu ljudske osobe, njegove spolnosti i prenošenja života.

Ovim dokumentom Zbor za nauk vjere, u skladu sa svojom zadaćom promicanja i obrane crkvenog naučavanja o tako važnoj stvari, upravlja svojom zabrinutim pozivom svima koji po svome položaju ili po svojoj dužnosti mogu pozitivno utjecati da bi se u obitelji i u društvu iskazivalo dužno poštovanje života i ljubavi: odgovornima za oblikovanje savjesti i javnog mišljenja, ljudima znanosti i zaposlenima u medicini ili zdravstvu, pravnicima i političarima. On želi da svi shvate kako su nespojivi priznavanje dostojanstva ljudske osobe i preziranje života i ljubavi, vjera u Boga živoga i zahtjev kojim se želi samovoljno odlučivati o početku i sudbini bilo kojeg ljudskog bića.

S osobitim pouzdanjem i ohrabrenjem Zbor za nauk vjere obraća se teolozima, posebno moralistima, da produbljuju i vjernicima učine što pristupačnijim naučavanje crkvenog učiteljstva, o stvarima spolnosti i braka, dakako uz interdisciplinarni pristup i u svjetlu valjane antropologije. Tako će se sve bolje moći shvatiti razlozi i valjanost ovog naučavanja: braneći čovjeka protiv pretjeranosti same njegove moći, Crkva Božja doziva mu u pamet prave razloge njegove plemenite veličine. Samo tako moći će se osigurati čovječanstvu budućnosti da i dalje živi i da ljubi u onome dostojanstvu i slobodi što proizlaze iz poštovanja istine. Jasne naznake što ih pruža ovaj Naputak ne kane zaustaviti misaoni napor, nego mu žele biti novim poticajem, u vjernosti crkvenoj nauci koje se ne može odreći.

U svjetlu istine o daru ljudskog života i moralnim istinama koje iz nje slijede, svatko je pozvan djelovati u okviru vlastite odgovornosti i poput dobrog Samarijanca prepoznati i u najmanjemu od svoje ljudske braće svoga bližnjega (usp. Lk 10,29-37). Ovdje Kristova riječ dobiva nov i poseban odjek: »Što ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće, meni ste učinili« (Mt

25,40).

Ovaj Naputak odobrio je vrhovni svećenik Ivan Pavao II. nakon plenarne skupštine ovog Zbora u audijenciji potpisanom predstojniku i naredio da se objelodani.

*U Rimu, iz sjedišta Zbora za nauk vjere,
22. veljače 1987, na blagdan Katedre sv. Petra apostola.*

Kardinal JOSEPH RATZINGER

predstojnik

ALBERTO BOVONE

nasl. nadb. Cezareje u Numidiji

tajnik

Bilješke:

¹ Izrazi "zigota", "predzametak", "zametak", "plod" u biološkom rječniku mogu značiti susljedne stadije u razvoju ljudskog bića. U ovom Naputku ti se izrazi upotrebljavaju dosta slobodno, pridajući im uvijek jednaku etičku vrijednost pri označavanju ploda ljudskog rađanja, bio on vidljiv ili ne, od prvog časa njegova postojanja do rođenja. Razlog takve upotrebe izraza vidljiv je iz teksta (usp. 1,1). - Opaska prevodioca: Za "zigotu" u prijevodu koristimo izraz "oplođena jajna stanica", za izraz »embrij« riječ »zametak«, a za »fetus« izraz »plod«, »ljudski plod«.

¹ IVAN PAVAO II, Govor sudionicima 81. kongresa Talijanskog društva za internu medicinu i 82. kongresa Talijanskog društva za opću kirurgiju, 27. listopada 1980: AAS 72 (1980) 1126

² PAVAO VI, Govor pred Glavnom skupštinom Ujedinjenih naroda, 4. listopada 1965: AAS 57 (1965) 878; Enciklika Populorum progressio, 13: AAS 59 (1967) 263.

³ PAVAO VI, Homilija na zatvaranju Svete godine, 25. prosinca 1975: AAS68 (1976) 145; IVAN PAVAO II, Enciklika Dives in misericordia, 30: AAS 72 (1980) 1224.

⁴ IVAN PAVAO II, Govor sudionicima 35. Generalne skupštine Svjetskoga liječničkog udruženja, 29. listopada 1983: AAS 76 (1984) 390.

⁵ Usp. Izjava Dignitatis humanae, 2.

⁶ Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, 22; IVAN PAVAO II, Enciklika Redemptor hominis, 8: AAS 71 (1979) 270-272.

⁷ Usp. Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, 35.

⁸ Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, 15. Usp. također PAVAO VI, Enciklika Populorum progressio, 20: AAS 59 (1967) 267; IVAN PAVAO II, Enciklika Redemptor hominis, 15: AAS 71 (1979) 286-289; Apostolska pobudnica Familiaris consortio, 8: AAS 74 (1982) 89.

⁹ IVAN PAVAO II, Apostolska pobudnica Familiaris consortio, 11: AAS 74 (1982) 92.

¹⁰ Usp. PAVAO VI, *Enciklika Humanae vitae*, 10: AAS 60 (1968) 487-488.

¹¹ IVAN PAVAO II, Govor sudionicima 35. Generalne skupštine Svjetskoga liječničkog udruženja, 29. listopada 1983: AAS 16 (1984) 393.

¹² Usp. IVAN PAVAO II, *Apostolska pobudnica Familiaris consortio*, 11: AAS 74 (1982) 91-92; usp. također *Pastoralna konstitucija Gaudium et spes*, 50.

¹³ SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, Izjava o namjernom pobačaju, 9: AAS 66 (1974) 736-737.

¹⁴ IVAN PAVAO II, Govor sudionicima 35. Generalne skupštine Svjetskoga liječničkog udruženja, 29. listopada 1983: AAS 76 (1984) 390.

¹⁵ IVAN XXIII, *Enciklika Mater et magistra*, III: AAS 53 (1961) 447.

¹⁶ *Pastoralna konstitucija Gaudium et spes*, 24.

¹⁷ Usp. PIO XII, *Enciklika Humani generis*: AAS 42 (1950) 575; PAVAO VI, *Professio fidei*: AAS 60 (1968) 436.

¹⁸ IVAN XXIII, *Enciklika Mater et magistra*, III: AAS 53 (1961) 447; usp. IVAN PAVAO II, Govor svećenicima sudionicima studijskog seminara o »Odgovornom rađanju«, 17. rujna 1983: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VI, 2 (1983) 562: "U početku svake ljudske osobe stvarateljski je čin Božji: nijedan čovjek ne dolazi u postojanje slučajno; on je uvijek završnica stvoriteljske Božje ljubavi."

¹⁹ Usp. *Pastoralna konstitucija Gaudium et spes*, 24.

²⁰ Usp. PIO XII, Govor Medicinsko-biološkoj uniji "Sv. Luka", 12. studenoga 1944: *Discorsi e Radiomesaggi*, VI (1944-1945) 191-192.

²¹ Usp. *Pastoralnu konstituciju Gaudium et spes*, 50.

²² Usp. *Pastoralnu konstituciju Gaudium et spes*, 51: "Stoga kad se radi o usklađivanju bračne ljubavi s odgovornim prenošenjem života, moralnost postupka ne ovisi samo o iskrenoj nakani i o ocjeni motiva nego je treba odrediti prema objektivnim kriterijima, koji se

temelje na samoj naravi osobe i njezinih čina, kriterijima koji, u okviru iskrene ljubavi, poštuju potpuni smisao uzajamnog darivanja i rađanja koje odgovara čovjeku."

²³ *Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, br. 51.*

²⁴ *SVETA STOLICA, Povelja obiteljskih prava, čl. 4: L'Osservatore Romano, 25. studenoga 1983.*

²⁵ *SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, Izjava o namjernom pobačaju, 12- 13: AAS 66 (1974) 738.*

^{*} *Zigota je stanica koja nastaje stapanjem dviju gameta (spolnih stanica)*

²⁶ *Usp. PAVAO VI, Govor sudionicima XXIII. nacionalnog kongresa Katoličkih pravnika Italije, 9. prosinca 1972: AAS 64 (1972) 777.*

²⁷ *Obveza izbjegavanja nerazmjernih opasnosti podrazumijeva istinsko poštivanje ljudskih bića i iskrenost terapijskih nakana. Uključno ona znači da liječnik "mora prije svega brižno procijeniti moguće negativne posljedice koje bi neizbježno moglo imati korištenje određenog postupka prilikom ispitivanja na ono što se začelo i klonit će se primjene dijagnostičkih metoda za koje nema dovoljna jamstva o njihovoj poštenoj svrsishodnosti i bitnoj neškodljivosti. A ako bude suočen, kao što se često pri ljudskom izboru događa, s određenim rizikom, nastojat će se uvjeriti da je rizik doista opravdan zbog hitnosti dijagnosticiranja i zbog važnosti rezultata koji će se time postići u korist samog zametka" (IVAN PAVAO II, Govor sudionicima skupa "Pokret za život", 3. prosinca 1982: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, V, 3/1982/1512). To pobliže određenje o "razmjernoj opasnosti" neka se drži na pameti u daljim odlomcima ovoga Naputka svaki put kad se taj izraz spomene.*

²⁸ *IVAN PAVAO II, Govor sudionicima 35. generalne skupštine Svjetskoga liječničkog udruženja, 29. listopada 1983: AAS 76 (1984) 392.*

^{*} *Budući da se izrazi »istraživanje« i »eksperimentiranje« nerijetko koriste kao istoznačnice i neodređeno, smatramo potrebnim da pobliže odredimo njihovo značenje kako se upotrebljavaju u ovom dokumentu.*

1. Pod istraživanjem misli se na bilo koji induktivno- deduktivni postupak kojim se hoće unaprijediti sustavno opažanje o nekoj pojavi ili pak provjeriti neka hipoteza koja se javlja na temelju prethodnih opažanja.

2. Pod eksperimentiranjem misli se na svako istraživanje u kojem je ljudsko biće (u raznim stadijima svoga postojanja: kao zametak, plod, dijete ili odraslo) predmet s pomoću kojeg ili na kojem se nastoji provjeriti djelovanje nečega što je još nepoznato ili slabo poznato s obzirom na konkretne zahvate (primjerice: farmakološke, teratogene, kirurške itd.).

²⁹ Usp. IVAN PAVAO II, Govor sudionicima sastanku Papinske akademije znanosti, 23. listopada 1982: AAS 75 (1983) 37: "Najotvorenije osuđujem eksperimentalno manipuliranje ljudskim zamecima, jer ljudsko biće, od časa svog začeća do smrti, ne može biti zlorabljeno ni iz kojega razloga."

³⁰ SVETA STOLICA, Povelja obiteljskih prava, 61. 4b: L'Osservatore Romano, 25. studenoga 1983.

³¹ Usp. IVAN PAVAO II, Govor sudionicima sastanka "Pokret za život", 3. prosinca 1982: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, V, 3 (1982) 1511: "Neprihvatljiv je svaki način eksperimentiranja s ljudskim plodom koji može naškoditi njegovoj cjelovitosti ili mu pogoršati stanje osim ako je riječ o krajnjem pokušaju da mu se spasi život." - SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, Izjava o eutanaziji, 4: AAS 72 (1980) 550: "U nedostatku drugih lijekova, dopušteno je uz suglasnost oboljelog pribjeći sredstvima koja stavlja na raspolaganje naprednija medicina, pa i ako su još u pokusnoj fazi i nisu bez rizika." Prije negoli postoji, nitko ne može postavljati subjektivno pravo na postojanje; ipak, posve je zakonski utemeljeno priznati pravo djeteta na posvema ljudski postanak putem začeća koje je u skladu s osobnom naravi ljudskoga bića. Život je dar koji se mora predati na način koji je dostojan subjekta koji ga prima i subjekata koji ga prenose. To pojašnjenje valja imati na umu kad budemo objašnjavali pitanje umjetnog rađanja ljudi.

³³ Usp. IVAN PAVAO II, Govor sudionicima 35. generalne skupštine Svjetskoga liječničkog udruženja, 29. listopada 1983: AAS 76 (1984) 391.

* Latinsko-engleski stručni termin: Fertilisation In Vitro Embryo Transfer.

** Izrazom heterologna umjetna oplodnja ili heterologno umjetno rađanje u ovom se Naputku misli na vještine kojima se želi umjetno postići začeće čovjeka s pomoću spolnih stanica za koje bar jedan od davalaca nije u dotičnom braku. Tehnički se to može izvesti dvojako:

a) heterologni FIVET: tim postupkom želi se postići začeće čovjeka in vitro spajanjem spolnih stanica gdje je barem jedan od davalaca različit od supružnika koji su sjedinjeni u tom

braku;

b) heterologno umjetno osjemenjivanje: *tim postupkom želi se postići začeće čovjeka prenošenjem sjemena u rodne putove žene a ono je prethodno sabrano od davaoca koji joj nije muž.*

^{*}*Izrazom homologna umjetna oplodnja ili homologno umjetno rađanje u ovom Naputku hoće se označiti tehnika kojom se želi začeće čovjeka s pomoću spolnih stanica supružnika koji su sjedinjeni brakom. Homologna umjetna oplodnja može se ostvariti s pomoću dvije različite metode:*

a) homologni FIVET: *tehnika koja želi ljudsko začeće in vitro susretom spolnih stanica supružnika sjedinjenih brakom;*

b) homologno umjetno osjemenjivanje: *tehnika koja želi postići začeće čovjeka unošenjem u rodne putove supruge sjemena koje je prethodno skupljeno od njezina muža.*

³⁴ Usp. Pastoralnu konstituciju Gaudium et spes, 50.

³⁵ Usp. IVAN PAVAO II, Apostolska pobudnica Familiaris consortio, 14: AAS 74 (1982) 96.

³⁶ Usp. PIO XII, Govor sudionicima IV. međunarodnog kongresa katoličkih liječnika, 29. rujna 1949: AAS 41 (1949) 559. *Prema naumu Stvoritelja "čovjek ostavlja svog oca i svoju majku i sjedinjuje se sa svojom ženom i dvoje postaju samo jedno tijelo" (Post 2,24). Jedinstvo braka, vezano na red stvorenja, istina je do koje se može doći prirodnim razumom. Predaja i crkveno učiteljstvo često se pozivaju na knjigu Postanka, bilo izravno bilo preko odlomaka Novog zavjeta koji se na to odnose: Mt 19,4-6; Mk 10,5-8; Ef 5,31. Usp. ATENAGORA, Legatiopro christianis, 33: PG 6,965 -967; SV. IVAN ZLATOUSTI, In Matthaem homiliae, LXII, 19, 1: PG 58, 597; SV. LAV VELIKI, Epist. ad Rusticum, 4: PL 54,1204; INOCENT III, Epist. Gaudemus in Domino: DS 778; II. LIONSKI KONCIL, IV. sjednica: DS 860; TRIDENTSKI KONCIL, XXIV. sjednica: DS 1798, 1802; LAV XIII, Enciklika Arcanum divinae sapientiae: ASS 12 (1879-1880) 388-391; PIO XI, Encikl. Casti Connubii: ASS 22 (1930) 546- 547; DRUGI VATIKANSKI SABOR, Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, 48; IVAN PAVAO II, Apostolska pobudnica Familiaris consortio, 19: AAS 74 (1982) 101 - 102; CZ, can. 1134.*

³⁷ Usp. PIO XII, Govor sudionicima IV. međunarodnog kongresa katoličkih liječnika, 29. rujna 1949: AAS 41 (1949) 560; Govor sudionicima kongresa Talijanske katoličke primaljske unije, 29. listopada 1951: AAS 43 (1951) 850; CZ, can. 1134.

* Pod izrazom »zamjenska majka« ovaj Naputak želi označiti:

a) ženu koja u svojoj maternici nosi implantirani zametak, a taj joj je genetički tud, budući da je ostvaren spajanjem spolnih stanica »davalaca«, s nakanom da se dijete nakon rođenja dodijeli onome tko ga je naručio ili tko je ugovorio tu trudnoću;

b) ženu koja nosi zametak, u nastanku kojeg je sudjelovala darivanjem svog jajašca, koje je oplodeno osjemenjivanjem pomoću sjemena muškarca koji joj nije muž, s nakanom da se dijete nakon rođenja dodijeli onome tko ga je naručio ili ugovorio trudnoću.

³⁸ PAVAO VI, *Enciklika Humanae vitae*, 12: AAS 60 (1968) 488 - 489.

³⁹ Nav. mj. 489.

⁴⁰ PIO XII, Govor sudionicima Svjetskog kongresa o ljudskoj plodnosti i neplodnosti u Napulju, 19. svibnja 1956: AAS 48 (1956) 470.

⁴¹ CZ, kan. 1061. *Prema tom kanonu brak je izvršen bračnim činom ako su ga supruzi "izvršili na ljudski način".*

⁴² Usp. *Pastoralnu konstituciju Gaudium et spes*, 14.

⁴³ Usp. IVAN PAVAO II, Generalna audijencija, 16. siječnja 1980: *Isnegnamenti di Giovanni Paolo II, III, I (1980) 148 - 152.*

⁴⁴ IVAN PAVAO II, Govor sudionicima 35. generalne skupštine Svjetskoga liječničkog udruženja, 29. listopada 1983: AAS 76 (1984) 393.

⁴⁵ Usp. *Pastoralnu konstituciju Gaudium et spes*, 51.

⁴⁶ Usp. *Pastoralnu konstituciju Gaudium et spes*, 50.

⁴⁷ Usp. PIO XII, Govor sudionicima IV. međunarodnog kongresa katoličkih liječnika, 29. rujna 1949: AAS 41 (1949) 560: *"Bilo bi krivo pomišljati da bi pribjegavanje ovom sredstvu (umjetnom oplodivanju) učinilo valjanim brak među osobama koje nisu sposobne sklopiti ga zbog impedimentum impotentiae."*

⁴⁸ Slično pitanje raspravlja PAVAO VI, *Enciklika Humanae vitae*, 14: AAS 60 (1968) 490 - 491.

⁴⁹ *Usp. gore I, 1 sl.*

⁵⁰ *IVAN PAVAO II, Apostolska pobudnica Familiaris consortio, 14: AAS 74(1982) 96.*

⁵¹ *Usp. Odgovor Sv. oficija, 17. ožujka 1897: DS 3323; PIO XII, Govor sudionicima IV. međunarodnog kongresa katoličkih liječnika, 29. rujna 1949: AAS 41 (1949) 560; Govor sudionicima kongresa Talijanske katoličke primaljske unije, 29. listopada 1951: AAS 43 (1951) 850; Govor sudionicima Svjetskog kongresa o ljudskoj plodnosti i neplodnosti u Napulju, 19. svibnja 1956: AAS 48 (1956) 471 - 473; Govor sudionicima VII. međunarodnog kongresa Međunarodnoga hematološkog društva, 12. rujna 1958: AAS 50 (1958) 733; IVAN XXIII, Enciklika Mater et magistra, III: AAS 53 (1961) 477.*

⁵² *PIO XII, Govor sudionicima kongresa Talijanske katoličke primaljske unije, 29. listopada 1951: AAS 43 (1951) 850.*

⁵³ *PIO XII, Govor sudionicima IV. međunarodnog kongresa katoličkih liječnika, 29. rujna 1949: AAS 41 (1949) 560.*

⁵⁴ *SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, Izjave o nekim pitanjima spolne etike, 9: AAS 68 (1976) 86, koju navodi Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, 51; usp. Dekret Sv. oficija, 2. kolovoza 1929: AAS 21 (1929) 490; PIO XII, Govor sudionicima XXVI. kongresa Talijanskoga urološkog društva, 8. listopada 1953: AAS 45 (1953) 678.*

⁵⁵ *Usp. IVAN XXIII, Enciklika Mater et magistra, III: AAS 53 (1961) 447.*

⁵⁶ *Usp. PIO XII, Govor sudionicima IV. međunarodnog kongresa katoličkih liječnika, 29. rujna 1949: AAS 41 (1949) 560.*

⁵⁷ *Usp. PIO XII, Govor sudionicima Svjetskog kongresa o ljudskoj plodnosti i neplodnosti u Napulju, 19. svibnja 1956: AAS 48 (1956) 471 - 473.*

⁵⁸ *Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, 50.*

⁵⁹ *IVAN PAVAO II, Apostolska pobudnica Familiaris consortio, 14: ASS 74(1982)97.*

⁶⁰ *Usp. Izjava Dignitatis humanae, 7.*